

# Suuntavivoja sote-vaikuttamistyöhön – hyvinvointialueet vaikuttamisen kohteena

Tämä dokumentti tarjoaa katsauksen hyvinvointialueiden toimintaan sekä YTHS:n ja hyvinvointialueiden väliseen vastuunjakoon. Lisäksi tarjotaan ohjeistusta ja suuntavivoja hyvinvointialueita kohtaan suunnattavaan opiskelijavaikuttamiseen.

Tarkoituksena on, että ylioppilaskunta voi soveltaa ohjeistusta ja siinä esiteltyjä suuntavivoja omien resurssiensa, tavoitteidensa ja toimintaympäristönsä mukaisesti.

Dokumentin laatimiseen ovat osallistuneet opiskelijan terveydenhuollosta ja hyvinvoinnista toimintavuonna 2024 vastaava SYLin hallituksen jäsen Jesse Häyhä sekä sosiaalipolitiikan asiantuntija Henri Kontkin.

## Hyvinvointialue pähkinäkuoressa

Hyvinvointialueet ovat itsehallinnollisia alueita, jotka vastaavat vuoden 2023 alusta alkaen sosiaali- ja terveyspalveluiden sekä pelastustoimen järjestämisestä. Suomessa on yhteensä 21 hyvinvointialuetta. Lisäksi Helsingin kaupunki huolehtii alueensa sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisestä, ja Uudellamaalla erikoissairaanhoidosta vastaa neljän hyvinvointialueen omistama HUS-yhtymä. Ahvenanmaalla sote- ja pelastuspalveluiden järjestämisestä huolehtii autonominen maakuntahallinto.

Hyvinvointialueella tulee olla aluevaltuuston lisäksi aluehallitus ja tarkastuslautakunta. Kansalliskielilautakunnasta (kaksikielisillä hyvinvointialueilla) sekä saamen kielen lautakunnasta (Lapha) säädetään myös lailla.

Alueet laativat ja vähintään kerran valtuustokaudessa päivittävät itselleen **hyvinvointialuestrategian**, jossa aluevaltuusto päättää hyvinvointialueen toiminnan ja talouden pitkän aikavälin tavoitteista. Lisäksi hyvinvointialueella on usein erilaisia hyvinvointialuestrategian alaisia ohjelmia ja strategisia kehityssuunnitelmia, jotka liittyvät esimerkiksi palveluverkkoon ja palveluiden järjestämiseen. Aluevaltuustolle annetaan

käsiteltäväksi säännöllisesti myös talousarvioita, tilinpäätöksiä sekä erilaisia muita toimintaan liittyviä raportteja ja selontekoja.

Hyvinvointialueen vallankäyttöön ja toimintaan liittyy olennaisena asiakirjana hyvinvointialueen oma **hallintosääntö**, joka määrittelee, kuinka alueen päätöksentekoprosessi järjestetään ja kuinka valtaa jaetaan eri toimielimille, poliittisille päättäjille ja viranhaltijoille.

## **Hyvinvointialueiden rahoitus: laki edellyttää tasapainoon pyrkimistä**

Hyvinvointialueen rahoitus tulee yleiskatteisena valtiolta. Alueen saama laskennallinen rahoitus määräytyy erityisen rahoitusmallin kautta, jossa noin 79 % tulee THL:n tutkimukseen perustuvasta sote-palvelutarvekertoimesta ja noin 15 % asukasmäärän perusteella. Lisäksi rahaa jaetaan muun muassa vieraskielisten määrän ja ruotsinkielisten määrän sekä saamenkielisyyden, saaristoisuuden ja asukastiheyden perusteella.

Hyvinvointialueiden rahoitus poikkeaa olennaisesti kuntien käytettävissä olevista resursseista, sillä alueilla ei ole verotusoikeutta. Koska alueilla ei ole verotusoikeutta, on niiden lainanoton mahdollisuuksia myös rajoitettu merkittävästi. Käytännössä alueiden on siis pärjättävä saamallaan valtionrahoituksella, jota kasvatetaan seuraaville toimintavuosille **palveluntarpeen kasvun** ja **hyvinvointialueindeksin** mukaan.

Rahoitusmallin mukaista laskennallista rahoitusta tarkistetaan lisäksi jälkikäteen vuosittain vastaamaan alueiden valtakunnallisesti toteutuneita kokonaiskustannuksia.

**Valtakunnallisessa rahoituksen tarkistuksessa** kaikkien hyvinvointialueiden toteutuneet kustannukset lasketaan kunkin toimintavuoden jälkeen yhteen ja tuota loppusummaa verrataan kaikille hyvinvointialueille yhteensä myönnettyyn laskennalliseen rahoitukseen. Näiden lukujen erotus korjataan seuraavan vuoden alueiden valtionrahoituksen yleiseen tasoon. Näin ollen mikäli valtaosa alueista tekee alijäämäistä tulosta, tullaan rahoitusta automaattisesti tarkistamaan hieman ylöspäin seuraaville vuosille.

Yksittäisen hyvinvointialueen on kuitenkin pyrittävä taloussuunnittelussaan koko ajan tasapainoon, vaikka valtakunnan tasolla alueille myönnettävää valtionrahoitusta kasvatetaankin toteutuneiden kokonaismenojen mukaan.

Mikäli yksittäinen hyvinvointialue tekee alijäämäisen tuloksen jonain toimintavuonna, on se pyrittävä vuosittain päivitettävissä **taloussuunnitelmissa** kattamaan ylijäämäisillä tuloksilla seuraavan kolmen toimintavuoden aikana. Jos alueelle kertyy seuraavina vuosina plussatuloksien sijasta lisää alijäämää, on uusien alijäämien kattamisen määräaika sama kuin ensimmäisellä alijäämällä. Esimerkiksi jos hyvinvointialueelle kertyy alijäämää ensimmäisen kerran vuonna 2023, se tulee kattaa vuoden 2026 loppuun mennessä. Jos vuonna 2024 syntyy lisää alijäämää, myös se tulee kattaa vuoden 2026 loppuun mennessä.

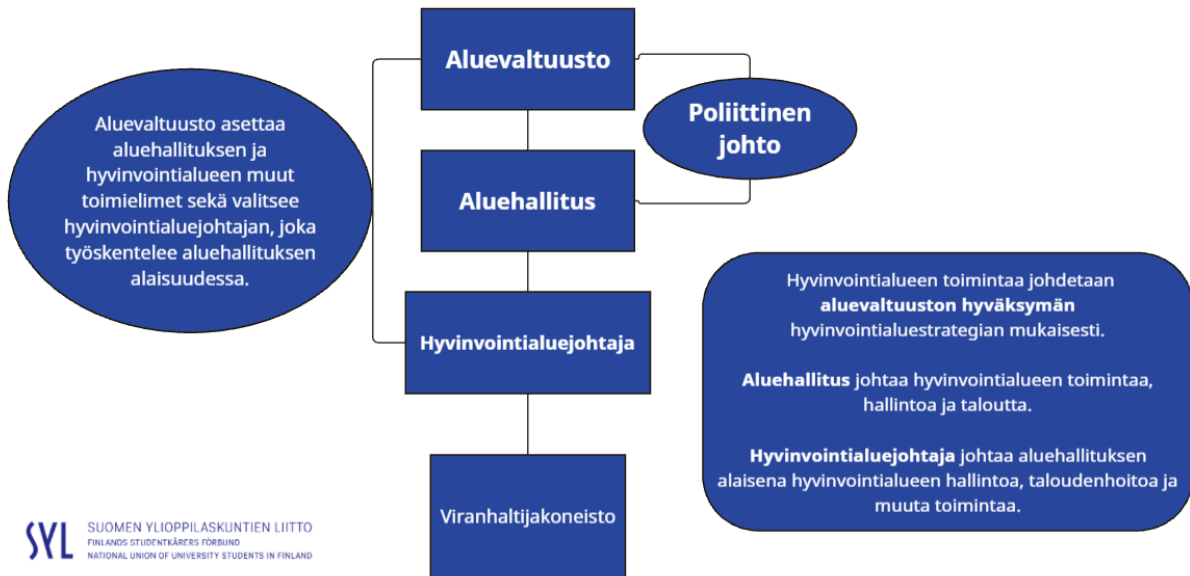
Mikäli alue ei saa alijäämiään hallintaan ajoissa, edessä on arviointimenettely, mikä voi johtaa taloudellisen päätösvallan siirtymiseen aluepäättäjiltä lähemmäs valtion ohjausta ja lopulta jopa aluejakoselvitykseen eli mahdolliseen alueiden yhdistämiseen.

Rahoitusmallin erityispiirteet aiheuttavat vaikutuksia myös edunvalvontatyöhön. Kun alueiden rahoitus on ennalta määrätty toimintavuodelle tietyn suuruiseksi, on sen puitteissa pärjättävä. Mikäli hyvinvointialueelle on esittämässä lisämenoja vaativia panostuksia, on esityksen läpimeno hyvin vaikeaa, mikäli ei samassa yhteydessä esitä vastaavaa menovähennystä muualta.

## **Poliittinen johto: päätösvallan ytimessä**

Hyvinvointialueiden asukkailla on äänioikeus **aluevaaleissa**, joissa valitaan edustajat **aluevaltuustoon**, alueen ylimpään päätöksentekoaimeen. Aluevaalit järjestetään neljän vuoden välein kuntavaalien yhteydessä. **Aluevaltuusto** asettaa **aluehallituksen** sekä muut hyvinvointialueen toimielimet. Lisäksi **aluevaltuusto** valitsee **hyvinvointialuejohtajan**, joka johtaa aluehallituksen alaisuudessa alueen hallintoa, taloutta ja toimintaa.

## Hyvinvointialueen hallintorakenne tiiviisti



## Viranhaltijajohto: valmisteluvallan merkittävä käyttäjä

Hyvinvointialueella on hyvinvointialuejohtajan johtama johtoryhmä, johon kuuluu hyvinvointialueesta riippuen erilaisilla tehtävänimikkeillä työskenteleviä johtajia. Johtoryhmään voi kuulua esimerkiksi taloutta, hallintoa, viestintää, toimitiloja, strategiatyötä, kehittämistoimintaa sekä erilaisia palveluihin liittyviä toimialoja (mielenterveyspalvelut, lapset ja nuoret, ikääntyneet, vammaiset) johtavia johtajia.

Johtavat viranhaltijat vastaavat oman toimialansa rakenteesta, kehittämisestä ja yleisestä hallinnosta. He valmistelevat asioita demokraattista päätöksentekoa varten (aluehallitukselle ja aluevaltuustolle) kuten hyvinvointialuejohtajakin. Heihin voi olla yhteydessä esimerkiksi osana tulevien päätösten valmisteluvaiheessa tehtävää vaikuttamistyötä.

# YTHS:n ja hyvinvointialueen vastuujako

## Tehtävät, jotka kuuluvat YTHS:n vastuulle

### 1) Opiskelu ympäristö- ja opiskeluyhteistyö

- a) Säännöllisen sidosryhmäyhteistyö erityisesti oppilaitosten ja opiskelijajärjestöjen kanssa
- b) Asiantuntijatoiminta
- c) Terveyttä edistävä viestintä
- d) Opiskelu ympäristöjen tarkastukset 3 vuoden välein ja seuranta vuosittain

### 2) Terveystenhoitopalvelut. Yksilöllinen terveyden ja hyvinvoinnin sekä opiskeluympäristön seuraminen ja edistäminen

- a) Terveystoiminta yksilöllisesti ja ryhmässä
- b) Määräaikaisten terveystarkastukset 1) terveydenhoitaja ja yleislääkäri, 2) suunterveyden tarkastus ja hoitosuunnitelman teko
- c) Suunterveyden ennaltaehkäisevät toimenpiteet
- d) Tartuntatautiin ehkäisy: terveystarkastukset, rokotukset (kansallinen rokotusohjelma)
- e) Perhesuunnittelu
- f) Tartuntatautiin ja muun lainsäädännön edellyttämät opiskeluun liittyvät tutkimukset, todistukset ja lausunnot
- g) Matkailuneuvonta ml. opiskelijavaihto (matkailijan rokotteet opiskelija hankkii itse, mutta ne voidaan antaa opiskeluterveydenhuollossa)
- h) Psykologiset perustutkimukset

### 3) Sairaanhoidon palvelut. Perusterveydenhuollon sairaanhoidon ja suunterveyden palvelu

- a) Hoidontarpeen arviointi
- b) Kiireetön hoito ml. 1-7 päivän sisällä annettavaksi määritetty hoito
- c) Hoito, joka edellyttää erikoislääkärin (psykiatri) tai erikoishammaslääkärin osaamista, mutta potilas ei hoidon porrastuksen mukaan kuulu erikoissairaanhoidon
- d) Sairauksien diagnostiikkaan ja hoitoon liittyvät perusterveydenhuollon laboratorio- ja kuvantamispalvelut
- e) Fysioterapia
- f) Ravitsemusterapia
- g) Opiskelualaan liittyvät puheterapia (puhetyöhön valmistuvien äänihäiriöiden alkuselvitykset)

## **Tehtävät, jotka kuuluvat hyvinvointialueen vastuulle**

- 1. Päivystystoiminta eli kiireellinen sairaanhoito**
- 2. Sairauksien diagnostiikkaan liittyvät erityistutkimukset**
- 3. Pitkäaikaissairauksiin liittyvät, erikoissairaanhoidon määräämät seurantakäynnit ja -tutkimukset, joiden hoitovastuu on erikoissairaanhoidossa**  
Esim. Epilepsia, reuma, syöpätautien pitkäaikaisseuranta, psykoosisairaudet.
- 4. Pitkäaikaissairauksien hoitoon tarvittavat hoitotarvikkeet**
- 5. Lääkinnällinen kuntoutus ja apuvälinepalvelut**
- 6. Hoitoon tai opiskeluun liittymättömien todistusten laatiminen**  
Esim. ajokorttitodistukset, ampuma-aselupaa varten tarvittavat lääkärintodistukset, vaihtoon lähtevien opiskelijoiden todistukset.
- 7. Laboratorio- ja kuvantamistutkimukset, jotka eivät liity sairauksien diagnostiikkaan tai hoitoon tai lainsäädännön mukaisiin tehtäviin**  
Esim. opiskelijavaihtoon lähtevien tutkimukset ja työharjoitteluun liittyvät tutkimukset, jotka eivät ole lakiin perustuvia, mm. salmonellatodistus tehtäviin, jotka eivät ole tartuntalain 56 §:ssä tarkoitettuja tehtäviä.
- 8. Yksilön ja yhteisön psykososiaalisen tuen yhteensovittaminen äkillisissä järkyttävissä tilanteissa**
- 9. Päihteiden aiheuttamien sairauksien kuntoutuspalvelut**
- 10. Opioidiriippuvaisten vieroitus- ja korvaushoidon toteuttaminen**
- 11. Äitiysneuvontapalvelut**  
Opiskelijalle olisi hyvä järjestää äitiysneuvolapalvelut opiskelupaikkakunnalta.

# Vaikuttamisen polut hyvinvointialueilla

## Poliittiseen johtoon vaikuttaminen

**Aluehallituksen jäsenet** ovat **aluevaltuuston puheenjohtajan** lisäksi hyvinvointialueen merkittäviä vallankäyttäjiä, sillä käytännössä kaikki aluevaltuuston päättämät asiat kulkevat ensin aluehallituksen kautta. Monet päätöskohdat eivät edes koskaan etene strategisimpiin ja merkittävimpiin asioihin keskittyvään valtuustoon, vaan niistä päätetään pelkästään aluehallituksen (tai lautakuntien) tasolla.

Erilaisten lautakuntien ja muiden toimielinten, kuten jaostojen, määrä ja päätösvalta vaihtelee hyvinvointialueittain. **Aluehallituksen jäseniin** sekä etenkin **lautakuntien puheenjohtajiin** on kuitenkin mahdollista olla yhteydessä, mikäli kyseisen toimielimen päätöksentekoon on tulossa opiskelijoita koskevia teemoja. Osalla hyvinvointialueista on mahdollista hallintosäännön mukaan kutsua toimielinten kokouksiin puhe- ja läsnäolo-oikeudella myös toimielimen ulkopuolisia asiantuntijoita. Vieraiden kutsumisesta kokouksiin heitä koskevien pykälien ajaksi päättää virallisesti toimielimen kokous, mutta käytännössä kutsumisesta päättää toimielimen puheenjohtaja.

## Yhteistyöelimet ja -foorumit väylinä vaikuttamiseen

Poliittisten päätöksentekijöiden suoran kontaktoinnin lisäksi on myös mahdollista hyödyntää alueiden jo olemassaolevia vaikuttamiskanavia. Esimerkiksi omalle hyvinvointialueelle voi tehdä aloitteen omaa aluettaan koskevasta asiasta (hyvinvointialuelaki, 30 §).

Hyvinvointialueilla ei todennäköisesti tule olemaan resursseja rakentaa opiskelijoille omia erillisiä vaikuttamisen foorumeita, sillä opiskelijoiden perusterveydenhuolto ja avosairaanhoito kuuluvat pääosin YTHS:n vastuulle. Alueilla on kuitenkin aloitettu kehittämään osallisuuden kanavia kolmannen sektorin eri toimijoille, kuten esimerkiksi erilaisille järjestöille.

Aluevaltuustolla on velvollisuus varmistaa, että hyvinvointialueiden asukkaille tarjotaan monipuolisia ja vaikuttavia osallistumismahdollisuuksia. Osallisuutta ja vaikuttamista voidaan

edistää erityisesti tukemalla asukkaiden, järjestöjen ja muiden yhteisöjen oma-aloitteista asioiden suunnittelua ja valmistelua (Valtiovarainministeriö).

Tämän perusteella ylioppilaskuntien tulisi etsiä tietoa oman hyvinvointialueensa vaikuttamiskanavista, joita on luotu kolmannen sektorin toimijoiden osallistamiseksi. Näitä samoja kanavia, kuten erilaisia yhteistyöelimiä, foorumeita, työryhmiä ja muita, hyödyntäen opiskelijat voivat tuoda omaa ääntään esille hyvinvointialueen suuntaan. Samalla on mahdollista verkostoitua kolmannen sektorin järjestötoimijoiden kanssa, jotka ovat mukana tai pyrkivät osallistumaan vuoropuheluun hyvinvointialueiden kanssa.

## Ylioppilaskunnat ja YTHS

YTHS:llä on keskeinen ja yhdistävä rooli korkeakoulun hyvinvointitoimijoiden verkostossa. Yhteistyötä ylioppilaskuntien ja korkeakoulujen kanssa toteutetaan muun muassa YTHS:n alueellisissa johtokunnissa sekä korkeakoulukohtaisissa terveystyöryhmissä.

**Opiskeluyhteistyön (OTE)** tavoitteena on vahvistaa opiskelijoiden ja heidän toimintaympäristöjensä hyvinvointia edistäviä tekijöitä sekä vähentää riskejä, jotka voivat altistaa tai laukaista hyvinvointiongelmia. OTE-työtä korkeakoulutasolla edistävät terveystyöryhmät ovat merkittäviä paikallisen tason toimijoita parhaalla tietämyksellään oman korkeakoulunsa opiskelijoiden terveyden ja hyvinvoinnin tilasta.

YTHS on tunnistanut viimeaikaiset haasteet, jotka liittyvät terveystyöryhmien kehitystyöhön ja perehdytysten ongelmiin. Vastauksena näihin haasteisiin YTHS on ottanut uuden strategiansa erääksi keskeiseksi painopisteeksi OTE-työn kehittämisen ja tukemisen. Jatkossa OTE-työtä tuetaan muun muassa panostamalla perusteellisiin perehdytyksiin sekä tarjoamalla manuaali, jossa esitellään OTE-työn parhaat käytänteet valtakunnalliseen käyttöön.

SYL katsoo, että kolmikantayhteistyön kehittäminen hyvinvointialueiden, YTHS:n ja ylioppilaskuntien välillä vaatii aikaa ja sitä tulee edistää hyödyntämällä olemassa olevia työkaluja.



Terveystyöryhmät kokoavat jo nyt yhteen opiskelijaa lähimpänä olevan paikallisen tason toimijat ylioppilaskunnista, YTHS:stä sekä korkeakouluista. YTHS aikoo vahvistaa paikallista OTE-työtään ja samalla ylioppilaskunnille tullaan tarjoamaan yhä aktiivisempaa roolia tämän työkalun hyödyntämisessä.

Terveystyöryhmät voivat myös lähestyä hyvinvointialueita ja kutsua asiantuntijoita kokouksiinsa keskustelemaan esimerkiksi opiskelijoiden siirtymävaiheesta valmistumisen jälkeen, kun he siirtyvät YTHS:n palveluista hyvinvointialueen piiriin.

## Muita tärppejä vaikuttamistyöhön

### Aluevaalit: opiskelijoiden teemat esille!

Kunta- ja aluevaalit järjestetään joka neljäs vuosi. Vaalien ajankohta tarjoaa erinomaisen mahdollisuuden vaikuttaa esillä oleviin vaalikeskustelun teemoihin ja tuoda esiin opiskelijoiden sydäntä lähellä olevia aiheita. Aluevaalit ovat vielä verrattain tuoreet valtakunnalliset vaalit, joten niissä eniten puhututtavat teemat ovat vielä murroksessa.

Vaalien alla on ensiarvoisen tärkeää, että ylioppilaskunta tunnistaa omat keskeiset kunta- ja aluevaaliteemansa ja -tavoitteensa sekä käy aktiivista vuoropuhelua oman alueensa vaaliehdokkaiden kanssa.

Vaaleilla valittuihin uusiin aluepäittäjiin on lisäksi hyvä olla heti yhteydessä, kun he järjestäytyvät uudelle toimikaudelle eri toimielimiin ja luottamustehtäviin hyvinvointialueen sisällä.

### HYTE-kerroin: lisärahaa jaossa, jos ennaltaehkäisyssä onnistutaan

**HYTE-kertoimen** (HYvinvoinnin ja Terveyden Edistäminen) tarkoituksena on kannustaa ja tukea hyvinvointialueita toteuttamaan monipuolisia ja suunnitelmallisia toimia, jotka kohdistuisivat erityisesti:

- **Kansansairauksien ehkäisyyn**

- Ikääntyvän väestön toimintakyvyn edistämiseen ja tapaturmien vähentämiseen
- **syrjäytymisen ehkäisyyn**
- **sosiaalisen hyvinvoinnin ja työllistymisen edistämiseen.**

HYTE-kertoimen perusteella jaetaan hyvinvointialueelle myös rahoitusta. Rahoituksen suuruus on riippuvainen alueen onnistumisesta ennaltaehkäisevässä toiminnassaan. Kertoimen perusteella jaetaan vuositasolla noin prosentin verran hyvinvointialueiden kokonaisrahoituksesta. Rahaa ei korvamerkitä tiettyihin tarkoituksiin, vaan sen voi käyttää alueen yleiseen toimintaan.

HYTE-kertoimen indikaattoreihin (=rahoitusperusteisiin) lukeutuu mm. lasten kouluterveystarkastuksissa, kouluterveydenhuollon resursoinnissa, **mielenterveyspalveluissa sekä yleisen syrjäytymisen torjunnassa onnistumista**. Mikäli alue onnistuu lisäämään asukkaidensa hyvinvointia valtakunnallista kehitystrendiä paremmin, saa se tuloksensa perusteella enemmän HYTE-rahaa palveluidensa järjestämiseen. Kerrointa käytetään myös **kuntien** valtiosuoksissa, joissa on myös määritelty erilaisia HYTE-tulosindikaattoreita kuntien kannustamiseksi ennaltaehkäiseviin palveluihin.

Joitakin indikaattoreita on mahdollista edistää **hyvinvointialueen ja kuntien yhteistyöllä**. Näihin lukeutuvat esimerkiksi liikunnan ja terveyden edistämiseen sekä syrjäytymisen torjuntaan liittyvät indikaattorit. Tämän seurauksena hyvinvointialueet ja kunnat ovat muodostamassa – ja muodostaneet – perustamisestaan lähtien uusia yhteistyön kanavia, joiden tarkoituksena edistää yhdessä asukkaiden hyvinvointia.

Hyvinvointialueelle tai kunnalle on mahdollista laatia innovatiivisia ehdotuksia siitä, miten esimerkiksi panostaa uusien keinoin THL:n verkkosivuilta löytyviin HYTE:n tulos- ja prosessi-indikaattoreihin tai miten muuten voisi ehkäistä ja torjua syrjäytymistä nykyistä paremmin alueella. Onnistuessaan keinot voivat maksaa itse itsensä, kun hyvinvointialue ja kunta voivat saada valtiolta lisää rahaa HYTE-kertoimen kautta.

Tämä on erinomainen väylä ja porkkana nimenomaan saada päättäjät kiinnostumaan, keskustelemaan sekä panostamaan osaltaan myös opiskelijoiden alueelliseen hyvinvointiin.